

هم‌گرایی در تمدن نوین اسلامی؛ بررسی موانع و آسیب‌ها در اندیشه حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)

محمدباقر فرضی^۱

چکیده

موضوع هم‌گرایی و احیای تمدن اسلامی، امروزه یکی از دغدغه‌های مهم عالمان و متفکران معاصر محسوب می‌شود. این موضوع در واقع دربرگیرنده چالش‌ها و مسائل بسیاری است که برای رسیدن به هم‌گرایی در امت اسلامی باید به آنها پرداخت. تبیین و تحلیل توصیفی اندیشه‌های تمدنی حضرت آیت‌الله امام خامنه‌ای مدظله العالی در زمینه موانع و آسیب‌های هم‌گرایی امت اسلامی به‌عنوان شخصیت اسلامی - انقلابی اثرگذار جهان معاصر، مسئله این پژوهش است. در این نوشتار، پس از مفهوم‌شناسی دو واژه تمدن و هم‌گرایی، سعی شده است تا با رویکرد توصیفی و با استناد به منابع و بیانات ایشان، به این پرسش اساسی پاسخ داده شود که مهم‌ترین موانع و آسیب‌های هم‌گرایی از دیدگاه ایشان در تمدن نوین اسلامی چیست؟ نتایج حاصل از مطالب این پژوهش نشان می‌دهد که از نظر ایشان، تقلید کورانه از سبک غربی، اتخاذ رویکرد سطحی‌گرایی و تحجر، کج‌فهمی‌ها و بی‌اطلاعی‌ها، غفلت از تربیت نسل نخبه انقلابی، رواج ظلم و ستم در میان جامعه، ملی‌گرایی افراطی در امت اسلامی، دامن زدن به اختلافات مذهبی، ایجاد تنبلی و کسالت در بین آحاد جامعه، و قانون‌گریزی و واگرایی از قانون، از مهم‌ترین موانع و آسیب‌های اصلی و عمومی تمدن نوین اسلامی هستند.

کلیدواژه‌ها: تمدن، تمدن نوین اسلامی، هم‌گرایی، موانع هم‌گرایی، مقام معظم رهبری.

۱. عضو هیات علمی پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی (ع)

۱- طرح مسئله

تمدن اسلامی بیش از هزار سال ملیت‌های گوناگون از ایرانیان و مصریان، عرب‌ها و دیگر اقوام را زیر پرچم اسلام با بهره‌مندی مستقیم از وحی آسمانی شکل گرفت. این تمدن با بهره‌گیری از سازه‌های ترکیبی خدامحوری، معادباوری، انسان‌محوری، آخرت‌گرایی برنامه‌ای جامع و انسان‌ساز برای زندگی بشری ارائه نمود. اولین آیات منزل بر پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله (علق: ۳-۵)، آیه نخست از سوره قلم و آیه ۷۷ سوره قصص و بسیاری از آیات دیگر، بیانگر این بنیان‌های تمدن اسلامی را نشان می‌دهد.

این تمدن بزرگ با تلاش‌های بی‌بدیل پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جامعه آن روز حجاز پایه‌گذاری شد و قرن‌ها با الهام از آموزه‌های بلند اسلامی در سرزمین‌های مختلف درخشید و امت‌ها را به سمت دانایی و مدنیت راهبری نمود؛ ولی به تدریج به دلیل رفتارها و رویکردهای نادرست حاکمان ناشایست و اختلافات و دور شدن مردم از شریعت اصیل اسلامی، تمدن اسلامی دچار افول شد. اما امروز تمدن نوین اسلامی به برکت انقلاب اسلامی شکل گرفته است و یکی از مسائل جدی و مطرح سال‌های اخیر است که اذهان بسیاری از شخصیت‌ها و اندیشمندان معاصر را به خود مشغول کرده است. از جمله این شخصیت‌ها رهبر فرزانه انقلاب اسلامی است که برای نخستین بار اصطلاح «تمدن نوین اسلامی» را مطرح نمود و در مورد پایه‌ریزی آن در ساحت نظری، عملی و ساختاری، آرا و اندیشه‌های تمدنی جدیدی را را در بیانات و بیانیه‌ها و پیام‌ها مطرح نمودند.

از منظر ایشان با توجه به ظرفیت‌ها و توانایی‌های ممتاز دنیای اسلام، پایه‌ریزی شالوده تمدن نوین اسلامی، یکی از مسائل ضروری دوران سرنوشت‌ساز معاصر است که علمای دین و روشنفکران راستین باید به آن اقدام کنند.

بدون شک، یکی از مسائل مهم و قابل توجه در مسیر شکل‌گیری و رشد و تکامل تمدن نوین اسلامی، ضرورت بررسی آسیب‌ها و موانعی است که اگر شناخته و زدوده نشوند، حرکت تکاملی و روبه‌رشد آن را با مشکلات جدی روبه‌رو می‌سازند؛ چرا که شناخت این آسیب‌ها زمینه مهمی برای درمان و چاره‌اندیشی مسائل چالش‌آفرین خواهد بود. براین اساس، در این مقاله با تأکید بر اندیشه رهبر فرزانه انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مدظله العالی، موانع و آسیب‌هایی که در راه رسیدن به هم‌گرایی در امت اسلامی وجود دارند، بررسی خواهند شد.

قبل از ورود به بحث، لازم است اشاره گردد که در زمینه هم‌گرایی در اندیشه مقام معظم رهبری، مقالات و آثار مختلفی مانند وحدت و هم‌گرایی اثر علیرضا برازش، «گفتمان وحدت و هم‌گرایی امت اسلامی در اندیشه سیاسی امام خامنه‌ای» نوشته محمدتقی آقایی و مجتبی سلطانی؛ «هم‌گرایی و وحدت در اندیشه و عمل آیت‌الله خامنه‌ای» نوشته علیرضا دانشیار؛ «نقش رهبری در هم‌گرایی بین مردم و مسئولین در جمهوری

اسلامی» نوشته رقیه نقی‌زاده و همکاران و «خُرده‌استراتژی وحدت در اندیشه مقام معظم رهبری» نوشته عباسعلی نظر نوکنده و مرتضی خرمی تدوین شده است. اما آنچه این مقاله را از دیگر آثار متمایز می‌سازد این است که اثر پیش رو با بازخوانی اندیشه رهبر فرزانه انقلاب درباره هم‌گرایی، به طور خاص موانع و آسیب‌های هم‌گرایی در تمدن نوین اسلامی را از منظر ایشان مورد بررسی قرار داده است.

۲- تبیین مفاهیم

الف) معناشناسی تمدن

یک. مفهوم لغوی تمدن

واژه «تمدن» مصدری عربی از باب تفعّل و از ریشه کلمه «مَدَن» به معنی یک‌جانشینی، اقامت‌گزینی و شهرنشینی است (ابن منظور، ۱۴۱۴ق: ج ۱۳، ص ۴۰۲؛ معلوف، ۱۳۸۷ش: ص ۱۷۶۶) و معادل آن در زبان انگلیسی «Civilization» است. پیوند بین مفهوم تمدن و شهرنشینی ناگسستگی است (جمعی از نویسندگان، ۱۳۷۷: ص ۱۵). در واقع ظهور و بروز تمدن در قالب مدن یا شهرها اتفاق می‌افتد که مولد یا بسترساز شکل‌گیری ارزش‌های جدید است و در جامعه بدوی و ساکن، مجال ظهور پیدا نمی‌کند (غلامی، ۱۳۹۶: ص ۲۱). دهخدا نیز تمدن را «تخلّق به اخلاق اهل شهر و انتقال از خشونت و هجمه و جهل به حالت ظرافت و انس و معرفت» دانسته است (دهخدا، ۱۳۴۱: ج ۱۵، ص ۹۴۲).

در زبان قرآن کریم، گزاره یا عبارتی از واژه تمدن با ریشه «م-د-ن» یا «ح-ض-ر»، مطرح نشده است؛ اما واژگان مرتبط با تمدن در لسان قرآن کریم مطرح گردیده است که می‌توان در این خصوص، از کلماتی چون قریه به مفهوم دیار یا مکان اقامت مردم یا «قرن» از ماده اقتران به مفهوم جمعیتی که در یک زمان با هم زندگی می‌کنند (طریحی، ۱۳۷۵ش: ج ۱، ص ۳۳۹؛ فیروزآبادی، ۱۴۱۵ق: ج ۴ ص ۴۲۹) یاد کرد.

دو. مفهوم اصطلاحی تمدن

درباره معنای اصطلاحی تمدن، تعریف‌های مختلفی از سوی اندیشه‌وران و صاحب‌نظران بر مبنای تخصص‌ها و گرایش‌های علمی افراد مطرح شده است. یکی از تعریف‌های جامع از تمدن، دیدگاه ویل دورانت است. او می‌نویسد: تمدن به شکل کلی آن عبارت است از نظامی اجتماعی که در نتیجه وجود آن، خلاقیت فرهنگی امکان‌پذیر می‌شود و جریان پیدا می‌کند (ویل دورانت، ۱۳۶۷: ج ۱، ص ۳). برخی تمدن را به مجموعه دستاوردهای مادی و معنوی بشر در یک منطقه، کشور، یا عصر معین، یا حالت پیشرفته و سازمان‌یافته فکری و فرهنگی هر جامعه تعریف کرده‌اند که نشان آن، پیشرفت در علم و هنر، و ظهور نهادهای اجتماعی و سیاسی است (انوری، ۱۳۸۲ش: ج ۳، ص ۱۸۹۴). برخی دیگر تمدن را مجموعه‌ای از دستاوردها و توفیقات یک ملت تلقی می‌کنند که عامل رشد، توسعه و شکوفایی شده و در عرصه‌های مختلف زندگی فردی، اجتماعی و تعاملات جهانی تجلی پیدا می‌کند (گودرزی، ۱۳۸۹: ص ۱۷۶). اما از منظر مقام معظم

رهبری دام ظلّه العالی تمدن عبارت است از: زندگی توأم با نظم علمی، با تجربیات خوب زندگی، استفاده از پیشرفت‌های زندگی» (حسینی خامنه‌ای، ۱۴/۱۱/۷۶).

این رویکرد در تعریف ایشان، ارائه مفهوم تمدن ورای مباحث دانشی نظری است که بر اساس آن، تمدن با زندگی عملی انسان و جهت دادن او به سمت رشد مادی و معنوی، ارتباط تنگاتنگی دارد. با توجه به بیان مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی، تمدن یک سبک زندگی است که شامل سه مؤلفه اساسی است:

۱. نظم علمی: یعنی استفاده از دانش و علم برای بهبود زندگی، پیشرفت و توسعه جوامع بشری؛
۲. تجربیات خوب زندگی: یعنی بهره‌گیری از تجربه‌های مثبت و سازنده گذشته برای بهبود زندگی در حال حاضر و آینده؛
۳. پیشرفت‌های زندگی: یعنی بهره‌گیری از نوآوری‌ها و پیشرفت‌هایی که در حوزه‌های مختلف زندگی انسانی رخ می‌دهد.

بنابراین، تمدن یک سبک زندگی پیشرفته و منسجم است که بهره‌گیری از دانش، تجربه و پیشرفت‌های جدید در حوزه‌های مختلف زندگی انسانی، رسیدن به یک زندگی بهتر و پیشرفت جوامع بشری را هدف گذاری می‌کند.

ب) تمدن اسلامی

فارغ از مفهوم لغوی و اصطلاحی تمدن، باید گفت که مراد از تمدن اسلامی، تمدنی دینی است که همه مؤلفه‌های آن بر محور اسلام می‌گردد. بدین ترتیب، تمدن اسلامی از همه ویژگی‌های تمدن الهی در چارچوب آموزه‌های قرآنی و متکی بر سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم برخوردار است (جان احمدی، ۱۳۸۶: ص ۵۱-۵۲). مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی تمدن اسلامی را فضایی می‌داند که انسان در آن فضا از لحاظ معنوی و از لحاظ مادی می‌تواند رشد کند و به غایات مطلوبی که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است، برسد؛ زندگی خوبی داشته باشد، زندگی عزّتمندی داشته باشد، انسان عزیز، انسان دارای قدرت، دارای اراده، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت؛ تمدن اسلامی یعنی این؛ هدف نظام جمهوری اسلامی و آرمان نظام جمهوری اسلامی این است (حسینی خامنه‌ای، ۱۴/۰۶/۱۳۹۲). در این تعریف تمدن اسلامی، ابعاد و مؤلفه‌های گوناگون تمدن مادی و معنوی بشر مطرح شده است که انسان با بهره‌گیری از محیط اسلامی، به قرب و کمال ربوبی نائل می‌آید. بنابراین، با توجه به بیان مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی، تمدن اسلامی یک فضای معنوی و مادی است که انسان در آن فضا می‌تواند به رشد و پیشرفت خود برای رسیدن به غایات مطلوبی که خداوند متعال او را برای آن خلق کرده است، دست یابد. این غایات شامل داشتن زندگی خوب و عزتمند و دارا بودن قدرت، اراده، ابتکار و سازندگی برای جهان طبیعت است.

ج) تمدن نوین اسلامی

تمدن نوین اسلامی، اصطلاحی است که در کلام رهبر حکیم انقلاب اسلامی مطرح گردیده است. ایشان وظیفه امت اسلامی را در پایه‌ریزی تمدن نوین اسلامی برای بشریت، به معنای «عرضه کردن هدیه الهی به ملت‌ها» قلمداد می‌کنند تا ملت‌ها با اختیار خود، انتخاب خود و تشخیص خود، راه درست را انتخاب کنند. (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۱۰/۸). در اندیشه معظم‌له، تمدن نوین اسلامی تمدنی است که ترکیب و آمیختگی دنیا و آخرت با هم در آن شاخص عمده‌ای است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۰۸/۲۰) شاخصه اصلی و عمومی این تمدن، بهره‌مندی انسان‌ها از همه ظرفیت‌های مادی و معنوی‌ای است که خداوند برای تأمین سعادت و تعالی آنان، در عالم طبیعت و در وجود خود آنان تعبیه کرده است. آرایش ظاهری این تمدن را در حکومت مردمی، در قوانین برگرفته از قرآن، در اجتهاد و پاسخ‌گویی به نیازهای نوبه‌نوی بشر، در پرهیز از تحجر و ارتجاع و نیز بدعت و التقاط، در ایجاد رفاه و ثروت عمومی، در استقرار عدالت، در خلاص شدن از اقتصاد مبتنی بر ویژه‌خواری و ربا و تکاثر، در گسترش اخلاق انسانی، در دفاع از مظلومان عالم، و در تلاش و کار و ابتکار، می‌توان و باید مشاهده کرد. نگاه اجتهادی و عالمانه به عرصه‌های گوناگون، از علوم انسانی تا نظام تعلیم و تربیت رسمی، و از اقتصاد و بانکداری تا تولید فنی و فناوری، و از رسانه‌های مدرن تا هنر و سینما، و تاروابط بین الملل و غیره و غیره، همه از لوازم این تمدن‌سازی است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۲/۹).

بنابراین، با توجه به بیانات مقام معظم رهبری، تمدن نوین اسلامی یک تمدن است که ترکیب و آمیختگی دنیا و آخرت در آن مورد تأکید است. به طور خلاصه، این تمدن به دنبال ایجاد یک ساختار اجتماعی و فرهنگی بر پایه اصول اسلامی است که به دنبال رشد و پیشرفت انسان در تمامی جنبه‌های زندگی او، در خدمت اهداف دینی و الهی است. در واقع این ساختار تمدن نوین اسلامی است که هم به نیازهایی ضمن نیازهای طبیعی و مادی انسان‌ها پاسخ‌گوست و هم به بعد معنوی و روحی آنان.

د) معناشناسی هم‌گرایی

از نظر لغوی هم‌گرایی در مقابل واگرایی، به مفهوم پیوستگی، نزدیکی اعضا یا اجزای یک مجموعه به یکدیگر و اتحاد است. (انوری، ۱۳۸۱ش: ج ۸، ص ۸۴۱). اما هم‌گرایی در اصطلاح، به مفهوم فرایندی اشاره دارد که در آن، افراد و گروه‌ها با توجه به مشترکات و موضوعات مشترک خود، به سمت و سوی هم‌گرایی حرکت می‌کنند. در این فرایند، افراد و گروه‌ها با توجه به نیازها، ارزش‌ها و ایدئولوژی‌های مشترک، تلاش می‌کنند تا برای رسیدن به اهداف مشترک خود همکاری و همراهی کنند. در کل، هم‌گرایی یک فرایند مهم و حائز اهمیت در تلاش برای رسیدن به اهداف مشترک است که نیازمند همکاری، تعامل، و ایجاد تفاهم و هماهنگی بین افراد و گروه‌ها و امت‌ها و دولت‌هاست. اما این اتحاد و هم‌گرایی در اندیشه رهبر فرزانه

انقلاب، زیر پرچم مقدس انقلاب و در راستای شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی می‌تواند در سطوح مختلفی رخ دهد. معظم‌له در این باره چنین می‌فرماید:

اتحاد دنیای اسلام مراتبی دارد؛ پایین‌ترین مرتبه‌اش این است که جوامع اسلامی، کشورهای اسلامی، دولت‌های اسلامی، اقوام اسلامی، مذاهب اسلامی، علیه هم دست به تعرض نزنند، با هم معارضه نکنند، به یکدیگر ضربه نزنند؛ این قدم اول است. البته بالاتر از این، این است که دنیای اسلام علاوه بر اینکه به یکدیگر ضربه نمی‌زنند، در مقابل دشمن مشترک هم دست به دست هم بدهند، اتحاد واقعی و کافی داشته باشند، از یکدیگر دفاع کنند. این هم یک قدم بالاتر است؛ از این بالاتر هم این است که کشورهای اسلامی، ملت‌های اسلامی هم‌افزایی کنند. کشورهای اسلامی از لحاظ علمی، از لحاظ ثروت، از لحاظ امنیت، از لحاظ قدرت سیاسی در یک سطح نیستند، می‌توانند به یکدیگر کمک کنند، هم‌افزایی کنند. آنهایی که بالاترند در هر بخشی، دست آن کسانی را که پایین‌تر هستند بگیرند؛ این هم یک مرحله‌ای از وحدت است. مرحله بالاتر هم این است که همه دنیای اسلام متحد بشوند در جهت رسیدن به تمدن نوین اسلامی. این چیزی است که جمهوری اسلامی هدف غایی قرار داده؛ رسیدن به تمدن اسلامی، منتها تمدن متناسب با این زمان، تمدن نوین اسلام. اینها مراتب وحدت است (بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۸/۰۸/۲۴).

بنابراین باید گفت هم‌گرایی و وحدت و همبستگی در دنیای اسلام، یک فرایند مهم و حائز اهمیت در تلاش برای رسیدن به اهداف مشترک است که نیازمند همکاری، تعامل، و ایجاد تفاهم و هماهنگی بین افراد و گروه‌ها و دولت‌ها و مذاهب است که باعث ایجاد یک نوع حس مشترک هم‌سویی و هم‌نوایی بین جوامع اسلامی و نگرش‌ها و رفتارها می‌شود.

۳. موانع و مشکلات هم‌گرایی

هم‌گرایی در تمدن نوین اسلامی به معنای تحقق توافق و تعامل میان افراد، جوامع و کشورها در چارچوب ارزش‌ها، اصول و اهداف اسلامی است. اما وجود موانع و مشکلات مختلف می‌تواند فرآیند هم‌گرایی را مختل کند. برخی از این موانع و مشکلات شامل موارد زیر می‌شود:

الف) تقلید کورکورانه از سبک و سلوک غربی

سبک زندگی مجموعه‌ای از الگوهای کنش افراد انسانی است که در کنار دلالت بر ماهیت و محتوای خاص تعاملات اشخاص، نشان‌دهنده نظام باورها و ارزش‌ها و هنجارهای فردی و اجتماعی افراد است و در قالب رفتارهای خاص و عینی بروز می‌کند (فاضل قانع، ۱۳۹۲: ص ۵۰). از جمله عوامل از هم گسیختگی اجتماعی، تقلید کورکورانه از سبک زندگی غربی و تناسب نداشتن فرهنگ و تمدن غربی با تمدن و فرهنگ اسلامی است.

با توجه به فراگیری و تهاجم همه‌جانبه تمدن و فرهنگ غربی علیه تمدن اسلامی و تأثیر و آسیب‌زایی آن در رفتار و سلوک جامعه اسلامی، رهبر معظم انقلاب، ضمن تأکید بر پرهیز کامل از تقلید از سبک و سلوک زندگی در تمدن غربی، در این زمینه چنین فرموده‌اند:

ما البته بنای بر غرب‌ستیزی نداریم؛ اما بر اساس بررسی و تحقیق تأکید می‌کنیم که تقلید از غرب، هیچ ملتی را به جایی نمی‌رساند. فرهنگ غرب، اصولاً فرهنگی مهاجم است و به هر دلیلی در هر کشوری رواج یابد، به تدریج فرهنگ و هویت آن ملت را نابود می‌کند (حسینی خامنه‌ای، ۲۳ / ۷ / ۹۱).

در واقع در بیش مقام معظم رهبری دام‌ظله‌العالمی هم‌گرایی در حوزه عمل و رفتار، از چارچوب‌ها و الزاماتی تبعیت می‌کند. از مهم‌ترین این الزامات، تأثیر نپذیرفتن از هویت و سبک و فرهنگ غربی در حوزه‌های رفتاری و تأکید بر هویت و اصالت و ارزش‌های دینی و احیای تمدن نوین اسلامی است. این راهبرد در واقع، توجه به امنیت فرهنگی و اسلامی است که انقلاب اسلامی از آغاز تاکنون، حرکت در این مسیر را مبنای راهبردی در حوزه فرهنگی قرار داده است.

ایشان معتقدند: پوسته فرهنگ غربی پیشرفت ظاهری است؛ اما باطن آن «سبک زندگی مادی شهوت‌آلود گناه‌آفرین هویت‌زدای ضد معنویت» است [که] سیاستمداران غربی با استفاده از ابزار هنر، به‌ویژه هنرهای نمایشی و سینما، به دنبال سلیقه‌سازی و ترویج سبک زندگی غربی در جوامع دیگر هستند (حسینی خامنه‌ای، ۲۳ / ۷ / ۹۱).

نکته دیگر در بیانات ایشان، استقلال فرهنگی در حوزه تمدن اسلامی است که با مسئله تقلیدگرایی از غرب در تعارض است و ایشان به این مسئله اشاره فرموده‌اند:

تقلید از غرب و از بیگانه در سبک زندگی، درست نقطه مقابل استقلال فرهنگی است. امروز نظام سلطه بر روی این مسئله دارد کار می‌کند؛ همین مسئله مهندسی اطلاعات، این ابزارهای جدیدی که وارد میدان شده است، اینها همه ابزارهایی هستند برای تسلط بر فرهنگ یک کشور. بنده با این حرف نمی‌خواهم بگویم این ابزارها را از زندگی خودمان خارج کنیم؛ نه، اینها ابزارهایی هستند که می‌توانند مفید واقع بشوند؛ اما سلطه دشمن را از این ابزارها بایستی سلب کرد. نمی‌توانید شما برای اینکه مثلاً فرض بفرمایید رادیو و تلویزیون داشته باشید، رادیو و تلویزیونتان را بدهید در اختیار دشمن. اینترنت هم همین طور است. فضای مجازی هم همین طور است. دستگاه‌های اطلاعاتی و ابزارهای اطلاعاتی هم همین طور است. اینها را نمی‌شود در اختیار دشمن قرار داد؛ امروز در اختیار دشمن است؛ وسیله و ابزار نفوذ فرهنگی است؛ ابزار سلطه فرهنگی دشمن است (حسینی خامنه‌ای، ۱۹ / ۹ / ۷۴).

این نگاه حکیمانه ایشان، بر اساس نگاه راهبردی کلان است که امروز در جوامع اسلامی از جمله ایران، چنین چالش بزرگی از طریق ابزارهای ارتباطی مدرن در بین خانواده‌ها رواج یافته است که می‌توان عادی شدن گناه بزرگ هم‌جنس‌بازی، فروپاشی خانواده‌ها و بحران‌ها و مشکلات عمیق دیگر را از آسیب‌های جدی آن در جوامع معاصر غربی و شرقی مطرح نمود که مبتلا شدن به آن، هر تمدنی را دچار فروپاشی می‌کند؛ همان‌گونه که رهبر معظم انقلاب، همین سبک زندگی و انحطاط جنسی و رواج بی‌بندوباری‌های اخلاقی و جنسی را از دلایل نشانه‌های تباهی و انحطاط نمایان‌شده تمدن غربی دانسته‌اند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۱۲/۴).

بنابراین باید گفت: تقلیدگرایی و گرایش به مظاهر و مؤلفه‌های نامناسب تمدن غربی با فرهنگ اسلامی، از چالش‌های عمده و موانع جدی در تحقق هم‌گرایی گفتمان تمدن نوین اسلامی است که متأسفانه گریبان‌گیر کشورهای اسلامی شده است که لازم است با کار فرهنگی و اجتماعی برای اصلاح این روند اقدام گردد.

ب) اتخاذ رویکرد سطحی‌گرایی و تحجر

از مهم‌ترین عوامل ایجادکننده مشکلات و نارسایی‌ها در امت اسلامی، سطحی‌گرایی و تحجر است که با دمیدن به آن، واگرایی، اختلاف و نزاع‌ها در بین مسلمانان شکل می‌گیرد. در واقع رویکرد سطحی‌گرایی و تحجر، دو آسیب جدی در تشکیل تمدن نوین اسلامی است که رهبر معظم انقلاب در بیانات خود، پرهیز هم‌زمان از آن دورا ضروری می‌دانند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۷/۲۳). در مقابل این دو رویکرد چالش‌زا، راه‌سومی وجود دارد و آن هم رویکرد خردورزی عمیق و عقلانیت اسلامی در حوزه بینشی است که از الزامات تحقق تمدن نوین اسلامی است و مقام معظم رهبری ^{دام‌ظله‌العالی} از آن به‌عنوان یکی از بن‌مایه‌های تمدن نوین اسلامی یاد نموده‌اند (همان).

بنابراین باید تأکید کرد که نفوذ ارزش‌های یک تمدن در عمق جامعه، برخاسته از عقلانیت و خردورزی جامعه است و در واقع، تمدن‌ها با عمومی شدن عقلانیت‌ها به وجود می‌آیند و با افول آنها هم‌زائل می‌شوند (لاریجانی، ۱۳۷۰: ص ۲۱)؛ چراکه عقلانیت و استواری عقلانی هر مکتب و تمدنی باعث مفاهمه و هم‌زبانی میان انسان‌ها، ملل و تمدن‌های مختلف می‌گردد و چنین فرهنگ و آیینی می‌تواند منبع آفرینش تمدنی بزرگ و شکوهمند گردد (فولادی، ۱۳۹۸: ص ۵۹). اما در سوی مقابل، اگر تکرار و ترجمه بر اجتهاد، خلاقیت و تفکر و نیز جمود و خودباختگی بر نشاط اجتهادی و تولید دینی و علمی در مراکز علمی فزونی یابد، تمدن اسلامی در رسالت جهانی خویش ناموفق خواهد بود و انقلاب اسلامی نخواهد توانست به برنامه جهانی و تاریخی خویش دست پیدا کند.

در اندیشه مقام معظم رهبری ^{دام‌ظله‌العالی} عقل و عقلانیت از شاخصه‌های اصلی و مهم شکل‌گیری تمدن اسلامی است. ایشان در تبیین عقلانیت اسلامی چنین فرموده‌اند:

عقلانیت یعنی نیروی خرد انسان را استخراج کردن و آن را بر تفکرات و اعمال انسان حاکم قرار دادن. برای تشکیل مدینه فاضله و امت واحده اسلامی و تمدن بزرگ اسلام، باید عقل را معیار و ملاک قرار بدهیم. اولین کار در این راستا این است که تقویت نیروی عقل و خرد در جامعه انجام شود. عقلانیت به معنای محافظه‌کاری، مسامحه و تساهل نیست. ... یکی از مشکلات بزرگ مسلمانان، به کار نبستن عقل و خرد خدادادی است که سبب خسارت‌های مادی، معنوی، دنیوی و اخروی شده و تشکیل امت بزرگ واحد اسلامی را با اختلال مواجه کرده است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۴/۲۹).

بنابراین باید گفت سطحی‌گری و تحجر، دو آسیب جدی بر تمدن اسلامی وارد ساخته است که باید در مقابل آن، رویکرد خردورزی و عقلانیت اسلامی را اتخاذ نمود که بنیان همه پیشرفت‌های بشری را تشکیل می‌دهد و در مقابل بهره‌نبردن از آن، آسیب‌های جدی به امت اسلامی و تمدن نوین اسلامی وارد می‌سازد.

ج) غفلت از شناخت دقیق گذشته و یادگیری از تجربیات آن

جهل‌زدایی و بصیرت‌افزایی از مهم‌ترین الزامات در هم‌گرایی امت اسلامی و تحقق تمدن نوین اسلامی است. یکی از مباحثی که در ایجاد تمدن نوین اسلامی و برداشتن گام‌های استوار در شکل‌دهی به آرمان‌های نظام اسلامی در پایه‌ریزی تمدن نوین اسلامی ضروری است، شناخت درست گذشته و تجربه‌آموزی از آن است. رهبر فرزانه انقلاب به نسل جدید و جوانان، در توصیه‌ای حکیمانه چنین بیان داشتند:

اینک در آغاز فصل جدیدی از زندگی جمهوری اسلامی، این بنده ناچیز مایلیم با جوانان عزیزم، نسلی که پا به میدان عمل می‌گذارد تا بخش دیگری از جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ را آغاز کند، سخن بگویم. سخن اول درباره گذشته است. عزیزان! نادانسته‌ها را جز با تجربه خود یا گوش سپردن به تجربه دیگران نمی‌توان دانست. بسیاری از آنچه را ما دیده و آزموده‌ایم، نسل شما هنوز نیازموده و ندیده است. ما دیده‌ایم و شما خواهید دید. دهه‌های آینده دهه‌های شماسست و شما باید کارآزموده و پُرانگیزه از انقلاب خود حراست کنید و آن را هرچه بیشتر به آرمان بزرگش که ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (ارواح‌نفاذ) است، نزدیک کنید. برای برداشتن گام‌های استوار در آینده، باید گذشته را درست شناخت و از تجربه‌ها درس گرفت؛ اگر از این راهبرد غفلت شود، دروغ‌ها به جای حقیقت خواهند نشست و آینده مورد تهدیدهای ناشناخته قرار خواهد گرفت. دشمنان انقلاب با انگیزه‌ای قوی، تحریف و دروغ‌پردازی درباره گذشته و حتی زمان حال را دنبال می‌کنند و از پول و همه ابزارها برای آن بهره می‌گیرند. رهزنان فکر و عقیده و آگاهی بسیاری؛ حقیقت را از دشمن و پیاده‌نظامش نمی‌توان شنید (حسینی خامنه‌ای،

۱۳۹۷/۱۱/۲۳

بنابراین باید گفت که در اندیشه حضرت امام خامنه‌ای، غفلت از شناخت درست واقعیت‌های گذشته و درس‌آموزی از آنها برای شکل دادن گام‌های استوار در آینده، از آسیب‌هایی است که تمدن نوین اسلامی با آن روبه‌روست.

د) کج‌فهمی‌ها و بی‌اطلاعی‌ها

تقویت هم‌گرایی از طریق افزایش آگاهی و دانش صحیح، به‌ویژه در جوامع اسلامی، بسیار مهم است. از چالش‌های مهم جهان اسلام در مسئله هم‌گرایی، جهالت‌ها و عدم آگاهی دقیق و درست امت اسلامی از عقاید و باورهای درون مذهبی است.

مقام معظم رهبری ^{دام‌ظله‌العالی} همواره بر اهمیت اتحاد و همدلی در جوامع اسلامی تأکید داشته‌اند. ایشان معتقدند که کج‌فهمی‌ها و عدم آگاهی‌ها می‌تواند برای ایجاد تفکرات نادرست و سوءتفاهم‌ها به‌منزله موانعی در راه اتحاد و هم‌گرایی باشد. به علاوه، مقام معظم رهبری ^{دام‌ظله‌العالی} به نقش دشمنان نیز در افزایش این سوءتفاهم‌ها و بی‌اطلاعی‌ها اشاره کرده‌اند. فرمایش ایشان در این باره چنین است:

از چیزهایی که مانع از اتحاد می‌شود، عمده آنها بعضاً کج‌فهمی‌ها و بی‌اطلاعی‌هاست؛ از حال هم خبر نداریم؛ درباره هم توهمات می‌کنیم؛ درباره عقاید هم، درباره تفکرات یکدیگر دچار اشتباه می‌شویم؛ شیعه درباره سنی، سنی درباره شیعه؛ فلان ملت مسلمان درباره آن ملت دیگر، درباره همسایه‌اش؛ سوءتفاهم‌ها، که دشمنان هم به شدت بر این سوءتفاهم‌ها دامن می‌زنند. افرادی هم متأسفانه بر اثر همین سوءفهم، سوءتحلیل، ندیدن نقشه کلی دشمن، بازیچه این بازی دشمن قرار می‌گیرند و دشمن از آنها استفاده می‌کند. گاهی یک انگیزه خیلی کوچک، انسانی را وادار می‌کند حرفی بزند، موضعی بگیرد، کاری بکند که دشمن در نقشه کلی خود از آن حرف استفاده می‌کند و شکاف را بین برادران زیاد می‌کند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۱/۱۷).

شایان توجه است که که معنای هم‌گرایی و اتحاد مسلمانان، به مفهوم انصراف آنها از عقاید خاص کلامی و فقهی خودشان نیست؛ بلکه اتحاد مسلمانان دارای دو مفهوم دیگر است که هر دو باید برآورده شود: یکی اینکه فرقه‌های گوناگون اسلامی (سنی و شیعه) - که هر یک دارای عقاید مختلف کلامی و فقهی هستند - باید در مقابل دشمنان اسلام، همدلی، همدستی، همکاری و همفکری داشته باشند. دیگر اینکه آنها باید به یکدیگر نزدیک شوند و با هم تفاهم ایجاد کنند، و مذاهب فقهی را با هم مقایسه کنند. در واقع، بسیاری از فتاوی فقه‌ها و علمای اسلامی، اگر در بستری علمی مورد بحث قرار گیرد، تقریب اندیشه‌ها ممکن خواهد بود.

بنابراین، باید گفت که آگاهی و اطلاع درست مسلمین از عقاید یکدیگر، یکی از عوامل روشنگری است که باید در این زمینه رسانه و عالمان دین تلاش و همت کنند تا امت اسلامی به دلیل بی‌اطلاعی یا کج‌فهمی، دچار چالش در مسیر هم‌گرایی نشود؛ بلکه در مقابله با دشمنان اسلام، با همدلی، همدستی، همکاری و همفکری، تمدن نوین اسلامی را تحقق بخشند.

ه) غفلت از تربیت نسل نخبه انقلابی در جامعه

نقش نخبگان در روند شکل‌گیری هم‌گرایی امت اسلامی و شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، بی‌بدیل است؛ زیرا نخبگان، با نفوذ، منابع و استعدادهای بالای خود، نقش خود را در سطح جامعه برای هم‌گرایی آحاد جامعه ایفا می‌کنند.

بر پایه این نقش حیاتی، تربیت نیروهای نخبگانی و منابع انسانی نخبه با ویژگی انقلابی، در اندیشه مقام معظم ولایت، یکی از مهم‌ترین لوازم هم‌گرایی است؛ موضوعی که غفلت از آن، حرکت و شتاب شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی را متوقف خواهد کرد. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در ترسیم این مسیر، چنین بیان داشتند:

[راه برافراختن پرچم تمدن اسلامی چیست؟] راهش تربیت نسلی است با یک خصوصیات

که آن خصوصیات اینهاست؛ یک نسلی باید به وجود بیاید شجاع، باسواد، متدین، دارای ابتکار، پیش‌گام، خودباور، غیور - البته خوشبختانه ما امروز در نسل جوان بسیاری از این خصوصیات را داریم، اما این بایستی گسترش پیدا کند - چنین نسلی لازم داریم. بایستی

ایمان داشته باشد، سواد داشته باشد، غیرت داشته باشد، شجاعت داشته باشد، خودباوری داشته باشد، انگیزه کافی برای حرکت داشته باشد، توان جسمی و فکری حرکت داشته باشد، هدف را در نظر بگیرد، چشم را به اهداف دور متوجه بکند و به تعبیر امیرالمؤمنین: «أَعْرِضْ لَـهُ جُمُوعَ مَمَتِكَ»؛ زندگی خودش و وجود خودش را بگذارد در راه این هدف و با جدّیت حرکت

کند؛ در یک کلمه، یعنی یک موجود انقلابی؛ معنای انقلابی این است. بعضی‌ها از روی دشمنی، انقلابی را بد معنا می‌کنند. انقلابی را به معنای بی‌سواد، بی‌توجه، بی‌انضباط

[می‌دانند]؛ نخیر، اتفاقاً درست به عکس است. انقلابی یعنی دارای سواد، دارای انضباط، دارای تدین، دارای حرکت، دارای عقل، خردمند. ما یک چنین نسلی لازم داریم. این نسل، نسل جوان ماست. سرمایه این حرکت، این نسل است و موتور محرکه این حرکت هم

نخبگان جوان‌اند؛ نخبگان این‌جوری هستند. شماها موتور محرکید. اگر شما خوب کار کردید، این نسل جوان در همین جهتی که عرض کردم، حرکت خواهد کرد. علت اینکه بنده به نخبگان اهمّیت می‌دهم و وجود آنها را قدر می‌دانم، اینهاست. نخبه ارزش دارد (حسینی

خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۷/۲۸).

با توجه به همین نگرش، ایشان همه دستگاه‌های نظام اسلامی را به پشتیبانی از آموزش و پرورش مکلف می‌کنند و از کسانی که آموزش و پرورش را صرفاً یک مجموعه هزینه‌بر می‌دانند، انتقاد می‌کنند و در پاسخ آنان می‌فرمایند:

همه دستگاه‌ها در دولت، وظیفه پشتیبانی آموزش و پرورش را دارند... می‌گویند دستگاه هزینه‌بر! نه، اینجا دستگاهی است که هرچه شما هزینه کنید، به طور مضاعف دستاورد خواهید داشت، اینجا جایی است که ثروت‌سازان آینده، علم‌سازان آینده، تمدن‌سازان آینده، مدیران آینده، از اینجا به وجود خواهند آمد و خلق خواهند شد. این جور نیست که ما خیال کنیم آموزش و پرورش فقط برای ما هزینه دارد؛ نخیر، دستاوردهایی بزرگ‌تر از دستاوردهای آموزش و پرورش وجود ندارد (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۲/۱۷).

این نگاه حکیمانه رهبر معظم انقلاب به نخبگان و تربیت نسل کارآمد و خلاق است؛ که نقش آنان در پایه‌ریزی تمدن عظیم اسلامی و تبدیل جمهوری اسلامی ایران به کشوری قدرتمند و پیشرفته و برافرازنده پرچم تمدن اسلامی، بی‌بدیل است.

(و) رواج ظلم و ستم در میان آحاد جامعه

عدالت‌محوری، یکی از مؤلفه‌های اساسی شکل‌گیری تمدن اسلامی است. رویکرد عدالت‌محوری در حوزه‌های اجتماعی و فردی، از جمله عوامل اصلی هم‌گرایی در جوامع است؛ زیرا وجود عدالت در جامعه، باعث بروز همبستگی، اعتماد، وحدت و یکپارچگی بین مردم، حکومت و جامعه می‌شود و در نتیجه، پایه‌های حکومت از استحکام خوبی برخوردار خواهد شد. این گفتمان، از کانونی‌ترین مأموریت‌ها در جمهوری اسلامی ایران و اندیشه تابناک حضرت امام خمینی علیه السلام و حضرت امام خامنه‌ای دام ظلّه العالی قلمداد می‌گردد و در میان تشیع، یک آرمان مقدس است که اوج آن در عصر ظهور حضرت بقیة الله الاعظم و حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام تحقیق می‌یابد.

مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی در این زمینه چنین می‌فرماید:

عدالت در صدر هدف‌های اولیّه همه بعثت‌های الهی است و در جمهوری اسلامی نیز دارای همان شأن و جایگاه است؛ این کلمه‌ای مقدّس در همه زمان‌ها و سرزمین‌هاست و به صورت کامل، جز در حکومت حضرت ولیّ عصر (ارواحنا فداه) میسر نخواهد شد؛ ولی به صورت نسبی، همه جا و همه وقت ممکن و فریضه‌ای بر عهده همه به‌ویژه حاکمان و قدرتمندان است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۱۱/۲۳).

اما در مقابل عدالت، ظلم و ستم به آحاد جامعه، از آسیب‌های مهم و علل اساسی افول و سقوط تمدن‌هاست. این امر باعث می‌شود که واگرایی و سوء اعتماد در میان افراد جامعه شکل بگیرد و تمدن نوین

اسلامی تحقق پیدا نکند. مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی در خصوص این موضوع چنین فرمودند:

زوال تمدّن‌ها معلول انحراف‌هاست و تمدّن‌ها بعد از آنکه به اوج می‌رسند، به دلیل ضعف‌ها و خلأها و انحراف‌های خود، رو به انحطاط می‌روند و اکنون نشانه این انحطاط در تمدّن غربی قابل مشاهده است؛ به‌طوری‌که تمدّن علم بدون اخلاق، مادیت بدون معنویت و دین و قدرت بدون عدالت است. زوال تمدّن‌ها معلول انحراف‌هاست. تمدّن‌ها بعد از آنکه به اوجی رسیدند، به‌خاطر ضعف‌ها و خلأها و انحراف‌های خود، رو به انحطاط می‌روند. ما نشانه این انحطاط را امروز در تمدّن غربی مشاهده می‌کنیم، که تمدّن علم بدون اخلاق، مادیت بدون معنویت و دین و قدرت بدون عدالت است. وقتی که در فلسطین اشغالی، در خانه مردمی که خود صاحبخانه‌ها از زندگی در آن یا از زندگی آسوده در آن محروم‌اند، یک فلسطینی از سر ناچاری حرکتی انجام دهد و آسیبی به یک صهیونیست بیگانه غریبه به زور آمده بخورد، همه دستگاه‌های تبلیغاتی غرب بسیج می‌شوند تا این حادثه را بزرگ کنند! اگر کسی کشته شده باشد، عکس پدر او، مادر او، بچه او، خواهر او، گریه‌ها و ناراحتی‌هایشان، در مجلات امریکایی و سایر مجلات دنیا چاپ می‌شود! اما امروز یک کودک، یک نوجوان، در آغوش پدرش و در مقابل چشم او، در فلسطین کشته می‌شود؛ زن و مرد و کودک نمازگزار در مسجدالاقصای مسلمانان به گلوله بسته می‌شوند. ... حادثه به این عظمت، در روزهای اول و دوم، در اروپا و در منطقه سلطه تمدّن غربی، هیچ خبری نیست! تا وقتی که به‌تدریج تظاهرات اوج می‌گیرد، مردم در همه جا بلند می‌شوند، صدای اعتراض‌ها بلند می‌شود؛ آن دستگاه‌هایی که مدّعی طرفداری از حقوق بشرند، مدّعی اطلاع‌رسانی‌اند، آن وقت مجبور می‌شوند یک اطلاعی، آن هم البته ناقص و نه کامل، یک جانبه و نه عادلانه، به سود غاصب و نه به سود مردم مظلوم بدهند! اینها همه نشانه‌های شکست و انحطاط تمدّن غرب است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۷/۱۴).

بنابراین باید گفت که در تمدن اسلامی بر پایه نگرش حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، عدالت یکی از مؤلفه‌های اساسی است که باید در گفتمان اسلامی به آن توجه شود و در سوی مقابل، ظلم و ستم بین طبقات مختلف مردم و تبعیض و شکاف بین آحاد جامعه، از مهم‌ترین آسیب‌هاست که با تمدن نوین اسلامی و هم‌گرایی امت اسلامی سازگاری ندارد.

ز) ملی‌گرایی افراطی در امت اسلامی

اختلافات، تفرقه و عدم انسجام در جوامع اسلامی و امت مسلمان، چالش‌های جدی را در دستیابی به هم‌گرایی و توسعه تمدن اسلامی ایجاد می‌کنند. وحدت و انسجام در میان مسلمانان امری بسیار حائز اهمیت

است و می‌تواند به احیای تمدن اسلامی با سرعت و تأثیر بیشتری کمک کند. اما در سوی مقابل متأسفانه، تفرقه و اختلافات درونی میان مسلمانان به‌عنوان ابزاری برای جلوگیری از برپایی تمدن نوین اسلامی، به‌ویژه توسط استعمارگران، به کار گرفته می‌شود. از این رو، مسئله وحدت و انسجام در امت اسلامی به‌عنوان یکی از محورهای اساسی در بیانات رهبران انقلاب اسلامی مطرح شده است. بیانات مقام معظم رهبری دام‌ظله‌العالی در مورد مسئله وحدت و انسجام امت اسلامی و هشدارهایی که درباره مسئله ملی‌گرایی افراطی صورت می‌گیرد، دقیقاً به همین دلیل است؛ زیرا این چالش جدی، آسیب‌های فراوانی به امت اسلامی، به‌ویژه در صد سال اخیر وارد آورده است. این مسئله در بیانات مقام معظم رهبری دام‌ظله‌العالی از اساسی‌ترین عوامل گسیختگی و واگرایی امت اسلامی دانسته شده است. ایشان می‌فرمایند:

اساسی‌تر از این مسائل، گسیختگی دنیای اسلام است که این هم تلخی بزرگی است و شاید اساس مشکل در آن باشد. ملت‌های اسلامی از هم جدا شدند. چندین سال - شاید نزدیک به صد سال - است که دست‌هایی احساسات ناسیونالیستی را در ملت‌های اسلامی تقویت می‌کنند. در کشورهای عربی، احساس ناسیونالیسم عربی را؛ در ترکیه احساس ناسیونالیسم ترکی را؛ در ایران احساس ناسیونالیسم ایرانی را و در سایر ملت‌های مسلمان، احساسات ناسیونالیسمی دیگر را. کسانی که این احساسات را در ملت‌های اسلامی تزیق کردند و دمیدند، شاید نظر بدی نداشتند؛ اما توجه نکردند که پان‌عرب‌یسم و پان‌ترکیسم و پان‌ایرانیسم و مانند آن، به چه قیمت تمام خواهد شد. توجه نکردند که تزیق چنین احساساتی به قیمت این تمام خواهد شد که ملت‌های یکپارچه، این‌طور از هم گسیخته شوند و دشمنان اسلام هر بلایی می‌خواهند بر سر مسلمانان بیاورند. این هم یک گسیختگی دردآور است که به دلیل احساسات ناسیونالیستی یا احساسات فرقه‌ای بین شیعه و سنی و اباضی و از این قبیل رخ نموده است. اینها تلخی‌هاست. همه هم این تلخی‌ها را می‌بینند. ملت‌ها که دستشان از صحنه‌های تصمیم‌گیری کوتاه است و غمگین‌اند؛ اما متأسفانه مسئولین هم کمتر به فکر ترمیم این رخنه و شکاف در امت اسلامی‌اند. مع‌الاسف این اشکال موجود، از دردهای بزرگ امت اسلامی است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۱۲/۱۱).

مقام معظم رهبری دام‌ظله‌العالی در بیانات خود درباره تفرقه و اختلاف در بین مسلمانان و تأثیر آن بر وضعیت کشورها و جوامع مسلمان، به مصادیق مهم دیگری نیز اشاره فرموده‌اند:

ضعف و ذلتی که مسلمانان دنیا دچار آن شده‌اند، ناشی از تفرق و اختلاف است. اگر مسلمانان متحد بودند، فلسطین این‌طور نمی‌شد. بوسنی آن‌طور نمی‌شد. کشمیر آن‌طور نمی‌شد. تاجیکستان این‌طور نمی‌شد. مسلمانان اروپا آن‌طور در محنت زندگی نمی‌کردند.

مسلمانان در آمریکا، آن‌طور مورد زورگویی قرار نمی‌گرفتند. علت این است که ما با هم اختلاف داریم (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۲/۶/۱۴).

البته خاستگاه و عامل مهم تفرقه در امت اسلامی، استعمارگران و مستکبران عالم هستند که با استفاده از ابزارهای مختلف، سعی کرده‌اند تا امت اسلامی را تضعیف کنند. مقام معظم رهبری^{دام‌ظله‌العالی} در این زمینه نقش علمای دین و روشنفکران راستین را در زمینه تمدن نوین اسلام و پایه‌ریزی شالوده آن بر مبنای هم‌گرایی، مهم قلمداد نموده و در این زمینه روشنگری این شخصیت‌ها را ضروری می‌داند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۱۲/۴). اما باید توجه داشت که بیشتر این اختلافات و مشکلات در امت اسلامی، ناشی از غفلت و جهالت و خودباختگی و خیانت به ارزش‌ها و اصول دینی از درون امت اسلامی در بین مسلمانان پدید آمده است. بنابراین، علاوه بر شناسایی عوامل خارجی، آگاهی و آموزش مناسب، تحقیق و تفکر سازنده، و ترویج فرهنگ همبستگی و وحدت نیز برای مقابله با این مشکلات ضروری است.

ح) دامن زدن به اختلافات مذهبی

یکی دیگر از زمینه‌های تشدید واگرایی در امت اسلامی و دور شدن مردمان مسلمان از یکدیگر، مسئله اختلافات مذهبی و فرقه‌ای است که دست‌های پلید استعمار، نقش اساسی در آن دارند. البته این اختلافات بیشتر به وسیله علمای سوء و نویسندگان مزدور ترویج و تشدید می‌شود (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۲/۴).

مقام معظم رهبری^{دام‌ظله‌العالی} ایشان در این زمینه می‌فرماید:

از هنگامی که موضوع شیعه و سنی در ادبیات مقامات و سیاستمداران آمریکایی مطرح شد، اهل فهم و اهل نظر نگران شدند؛ زیرا مشخص بود آنها به دنبال یک توطئه جدید و خطرناک‌تر از قبل هستند.

ایشان با تأکید بر اینکه آمریکایی‌ها با اصل اسلام مخالف هستند و نباید فریب اظهارات آنها را در حمایت از برخی فرقه‌ها خورد، خاطرنشان کردند: اظهارات رئیس‌جمهور قبلی آمریکا بعد از ماجرای یازده سپتامبر که سخن از جنگ صلیبی بر زبان آورد، در واقع نشان‌دهنده جنگ دنیای استکبار با اسلام است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۴/۸).

ایشان در تبیین چرایی تلاش استعمار برای ایجاد تفرقه بین امت اسلامی، آسان و باصرفه‌تر بودن این مسیر را برای استکبار می‌دانند و در این زمینه چنین بیان می‌دارند:

سیاست دشمنان اسلام و مسلمین بر تفرقه قرار گرفته است؛ می‌خواهند بین مسلمان‌ها ایجاد اختلاف کنند. سیاست تفرقه برای دشمنان اسلام، از هر جنگ نظامی یا حرکت سیاسی و چالش اقتصادی باصرفه‌تر است. این برای آنها از هر جنگ نظامی، از هر حرکت سیاسی، از هر چالش اقتصادی باصرفه‌تر است. متأسفانه زمینه‌ها هم فراهم شده است؛ مقدارش

مربوط به تاریخ است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۸/۲۳).

فلذا لازم است امت اسلامی در مسیر هم‌گرایی، خودشان را به یکدیگر نزدیک کنند و با تفاهم و دوری از مسائل اختلاف‌آفرین و تفرقه‌افکن، نقشه دشمنان را برای شکستن این اتحاد و همدلی امت اسلامی ناکام بگذارند.

ط) ایجاد ناامیدی و تبیلی و کسالت در بین آحاد مردم

از الزامات دیگر هم‌گرایی، اتخاذ رویکرد رفتاری بر پایه حرکت جهادی و پرنشاط همه آحاد جامعه است تا مسیر تمدن‌سازی امکان‌پذیر گردد. راحت‌طلبی، تبلی، و لخرجی، بی‌خیالی و نظایر آنها ضعف‌هایی است که دامن امت اسلامی را گرفته است. در اندیشه رهبر فرزانه انقلاب اسلامی، حرکت جهادی در ساحت‌های مختلف زندگی مادی و معنوی آحاد جامعه یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر در شالوده‌ریزی تمدن نوین اسلامی است. ایشان می‌فرماید:

حرکت جهادی در مقابل حرکت عادی و احیانا خواب‌آلوده و بی‌حساسیت معنا می‌شود که نمی‌شود با آن کارهای بزرگی انجام داد (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰).

رهبر فرزانه انقلاب، جهاد مداوم را نیاز و لازمه تمدن نوین اسلامی می‌داند و در مقابل آن، ایجاد ناامیدی، تبلی و کسالت را کفران نعمت می‌داند که باید از آن اجتناب نمود. ایشان در این زمینه چنین بیان داشتند:

جهاد مداوم، نیاز همه است. همه پیشرفت‌ها، همه تمدن‌سازی‌ها، به برکت مجاهدت دائم شده است. مجاهدت دائم هم همه‌اش به معنای رنج کشیدن نیست. جهاد، شوق‌آفرین است. جهاد، شادی و نشاط‌آفرین است. امروز که نیاز به این جهاد داریم، کسی بیاید به تبلی و کسالت و انزوا و بیکاری و بیکارگی دعوت کند، اینها می‌شود کفران نعمت الهی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَ أَحْلَوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ﴾؛ (ابراهیم، ۲۸) این نباید بشود (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۲/۱۱).

آری! جهاد مداوم و حرکت مجاهدانه و جهادی عمل کردن در همه سطوح و حرکت‌های علمی و فرهنگی موجب پیشرفت و تعالی امت اسلامی است که عدول از آن و در پیش گرفتن روحیه کسالت و ناامیدی و تبلی در بین آحاد جامعه، برای شکل‌دهی تمدن نوین اسلامی، آسیب جدی وارد می‌سازد.

ی) واگرایی از قانون و قانون‌گریزی در بین آحاد مردم

قانون‌گرایی و قانونمندی در تمدن نوین اسلامی، عامل مهم دیگری است که تمدن نوین اسلامی بر بستر آن شکل می‌گیرد و واگرایی و بی‌اعتنایی به قانون و رفتار قانونمدارانه، آرمان‌های مورد نظر تمدن نوین اسلامی را دچار افول و انحراف خواهد کرد؛ چرا که قانون‌گریزی و عدم تبعیت از قانون، راه را برای هم‌گرایی، انسجام و همبستگی مردم جهت ساختن جامعه مطلوب بر پایه تمدن نوین اسلامی می‌بندد.

مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی در این زمینه چنین بیان داشتند:

شاخص بعدی [دولت اسلامی]، مسئله قانون‌گرایی است. خب قانون‌گرایی خیلی مهم است. قانون ریل است؛ از این ریل اگر چنانچه خارج شدیم، حتماً آسیب و صدمه است و جزو رعایت قانون، رعایت اسناد بالادستی است که امروز خوشبختانه در کشور وجود دارد؛ مثل سیاست‌های کلی، سند چشم‌انداز، مصوبات شوراها، عالی از قبیل شورای عالی انقلاب فرهنگی، از قبیل شورای عالی مجازی؛ این قانون‌گرایی و قانونمندی اگر چنانچه جا افتاد، مسلماً خیلی از آسیب‌ها از بین خواهد رفت (بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۲/۶/۶).

بنابراین باید گفت که استحکام جامعه و وحدت و هم‌گرایی آن، در پرتو وفاداری همه آحاد و عناصر جامعه به قانون و قانونمندی شکل می‌گیرد و بدون آن تمدن اسلامی نمی‌تواند در اجتماع بشری از ماندگاری و قوام برخوردار باشد.

نتایج و جمع‌بندی

با توجه به مطالب ارائه‌شده، نتایج این تحقیق نشان می‌دهد تمدن نوین اسلامی به‌عنوان یک مفهوم، در کلام حکیمانه رهبر انقلاب اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است. ایشان به‌عنوان یک تمدن، ترکیب و آمیختگی دنیا و آخرت را به‌عنوان یکی از ویژگی‌های اساسی آن مورد تأکید قرار داده‌اند. به علاوه، هم‌گرایی در تمدن نوین اسلامی، از اهمیت چشمگیری در اندیشه مقام معظم رهبری^{مدظله العالی} برخوردار است. ایشان در بیانات و دیدگاه‌های خود، ابعاد مختلف این مفهوم را به دقت مورد بررسی قرار داده‌اند.

در اندیشه معظم‌له، مشکلات و موانعی همچون تقلید کورکورانه از سبک غربی، اتخاذ رویکرد سطحی‌گرایی و تحجر، کمبود دانش و فهم، غفلت از تربیت نسل نخبه انقلابی، ظلم و ستم در جامعه، ملی‌گرایی افراطی در جامعه اسلامی، ایجاد اختلافات مذهبی، ترویج تنبلی و کسالت در جامعه، ایجاد تنبلی و کسالت در بین آحاد جامعه و واگرایی از قانون و قانون‌گریزی، به‌عنوان موانع و آسیب‌های اساسی و عمومی تحقق تمدن نوین اسلامی شناخته شده‌اند. به این ترتیب، این تحقیق نشان می‌دهد که توجه به این مسائل و پرداختن به آنها از اهمیت چشمگیری برای توسعه و پیشرفت تمدن نوین اسلامی برخوردار است.

منابع قرآن کریم

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). *لسان العرب*، چاپ سوم، بیروت: دارالصدر.
۲. برازش، علیرضا (۱۳۹۲). *وحدت و هم‌گرایی*، تهران: امیرکبیر.
۳. جان احمدی، فاطمه (۱۳۸۶). *تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی*، چاپ اول، قم: نشر معارف.
۴. جمعی از نویسندگان (۱۳۷۷). *چستی گفتگوی تمدن‌ها (مجموعه مقالات)*، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۵. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۴/۴/۸، بیانات مقام معظم رهبری دام‌ظله‌العالی در دیدار با مسئولان نظام، <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=۲&year=۱۳۹۴>
۶. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۷۹/۷/۱۴، بیانات در جمع اساتید، فضلا و طلاب حوزه علمیه قم در مدرسه فیضیه، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۱۴۵۱>
۷. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۹۳/۲/۱۷، بیانات در دیدار معلمان و فرهنگیان سراسر کشور، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۶۳۴۲>
۸. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۹۷/۱۱/۲۳، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=۴۱۶۷۳>
۹. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۷/۱۱/۲۳، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=۴۱۶۷۳>
۱۰. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۵/۷/۲۸، بخشی از بیانات در دیدار نخبگان علمی جوان، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۴۷۰۳>
۱۱. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۷۲/۶/۱۴، بیانات در دیدار کارگزاران نظام و میهمانان کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی، <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=۲&year=۱۳۷۲>
۱۲. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۷۳/۱۲/۱۱، بیانات در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام، <https://www.leader.ir/fa/content/۲۶۴۰۹/>
۱۳. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۲/۲/۱۱، بیانات در دیدار جمعی از مداحان، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۲۴۴۳>
۱۴. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۸۶/۱/۱۷، بیانات دیدار کارگزاران نظام، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۴۰۲>
۱۵. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰، بیانات در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=۲۵۷۹۹>
۱۶. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۸۶/۸/۲۳، بیانات در دیدار کارگزاران حج، <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=۱&year=۱۳۸۶>
۱۷. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۷۵/۲/۴، پیام به کنگره عظیم حج، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=۲۷۹۶>
۱۸. حسینی خامنه‌ای، سیدعلی، ۱۳۹۲/۶/۶، بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت،

- <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۳۷۱۵>
 ۱۹. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۷۶/۱۱/۱۴، گفت و شنود صمیمانه رهبر انقلاب با جمعی از جوانان و نوجوانان،
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۸۷۳>
 ۲۰. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۷۴/۹/۱۹، بیانات مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی در دیدار اعضای شورای
 عالی انقلاب فرهنگی، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۴۷۲۱>
 ۲۱. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۱/۱۲/۴، بیانات مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی در دیدار اعضای شورای عالی
 مرکز طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=۲۲۱۲۶>
 ۲۲. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۴/۱۰/۸، بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت
 اسلامی، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۱۷۷۰>
 ۲۳. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۸۵/۰۸/۲۰، بیانات مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی در دیدار با مردم
 شاهرود، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۳۶۶۶>
 ۲۴. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۲۳ / ۷ / ۹۱، بیانات در دیدار پرشور هزاران نفر از جوانان با رهبر معظم انقلاب
 اسلامی، <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=۲&year=۱۳۹۱>
 ۲۵. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۸/۰۸/۲۴، بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت
 اسلامی، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۵۱۱۵۱>
 ۲۶. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۸۸/۴/۲۹، بیانات مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی در سالروز عید سعید
 مبعث، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۷۴۳۵>
 ۲۷. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۲/۲/۹، بیانات مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی در اجلاس جهانی علما و
 بیداری اسلامی، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۲۴۰۵>
 ۲۸. حسینی خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۲/۰۶/۱۴، بیانات مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی در دیدار رئیس و اعضای
 مجلس خبرگان رهبری، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۳۳۱۹۸>
 ۲۹. دانشیار، علیرضا (۱۳۹۹). «هم‌گرایی و وحدت در اندیشه و عمل آیت‌الله خامنه‌ای»، *پژوهشنامه علوم
 انسانی/اسلامی*، دوره ۷، شماره ۱۳ (شماره پیاپی ۱۳)، ص ۸۷-۱۱۲.
 ۳۰. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۴۱). *لغتنامه دهخدا*، زیر نظر دکتر معین، تهران: شرکت چاپ افست گلشن.
 ۳۱. طریحی، فخرالدین بن محمد (۱۳۷۵)، *مجمع البحرین*، چاپ سوم، تهران: مرتضوی.
 ۳۲. غلامی، رضا (۱۳۹۶). *فلسفه تمدن نوین اسلامی*، تهران: انتشارات سوره مهر.
 ۳۳. فاضل قانع، حمید (۱۳۹۲). *سبک زندگی بر اساس آموزه‌های اسلامی*، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا
 و سیما.
 ۳۴. فولادی، محمد؛ حسینی، فاطمة السادات (۱۳۹۸). «تحلیلی بر ابعاد و مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی از منظر
 مقام معظم رهبری دام ظلّه العالی»، *نشریه معرفت فرهنگی/اجتماعی*، سال یازدهم، شماره اول، زمستان،
 ص ۴۷-۷۰.

۳۵. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب (۱۴۱۵ ق). *القاموس المحيط*، چاپ اول، بیروت: دارالکتب العلمیه.
۳۶. گودرزی، غلامرضا (۱۳۸۹). *افق جهانی، مدل مدیریت راهبردی موعودگرا*، چاپ اول، تهران: دانشگاه امام صادق و دانشگاه عالی دفاع ملی.
۳۷. معلوف، لویس (۱۳۸۷). *فرهنگ المنجد*، ترجمه محمدبندر ریگی، چاپ اول، تهران: انتشارات اسلامی.
۳۸. لاریجانی، محمدجواد (۱۳۷۴). «تمدن نوین بر اساس عقلانیت اسلامی»، مجله علمی پژوهشی *مجلس و پژوهش*، مهر و آبان، شماره ۱۷، ص ۱۱-۲۳.
۳۹. نقی‌زاده رقیه و همکاران (۱۴۰۱). «نقش رهبری در هم‌گرایی بین مردم و مسئولین در جمهوری اسلامی»، نشریه علمی پژوهشی *سپهر سیاست*، سال نهم شماره ۲ (پیاپی ۳۲)، تابستان، ص ۷۳-۹۲.
۴۰. ویل دورانت (۱۳۶۷). *تاریخ تمدن*، ترجمه احمد آرام و دیگران، چاپ دوم، تهران: نشر آموزش و پرورش.

